

İngilis və Azərbaycan dillərindəki onomastik frazeologizmlərin koqnitiv təhlili

Könül Məmmədova

Azərbaycan Texniki Universiteti. Azərbaycan.

Annotasiya. Bir-birindən uzaq coğrafi ərazilərdə yaşayan fərqli adət-ənənəyə, etnoqrafiyaya malik olan ingilis və Azərbaycan xalqlarının dilində işlənən onomastik frazeologizmlər arasında yaxınlıq müşayiət olunmayacaq. Çünki hər xalqın dilində özünəməxsus onomastik vahidlər işlənir. Lakin ümumi konsept demək olar ki, eynidir. Elə konseptlər var ki, onlar bütün dünya xalqları üçün eynidir: pislik və yaxşılıq; xeyir və şər; dost və düşmən; müharibə və sülh; sevgi və nifrət, din, tanrı konseptləri bütün millətlər üçün eyni anlayış ifadə etdiyi üçün hər iki dildəki sabit ifadələrin semantikasi eynidir. Lakin bu sabit birləşmələrin tərkibindəki onomastik vahidlər müxtəlifdir. Deməli, ingilis və Azərbaycan dilləri arasındakı etnopisixoloji, linqvokultoroloji fərqlər olmasına baxmayaraq, onlarda semantik universallar da yox deyildir.

Açar sözlər: onomastika, frazeologiya, konsept, koqnotiv, Azərbaycan

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 13.02.2021; qəbul edilib – 20.02.2021

Cognitive analysis of onomastic phraseology in the English and Azerbaijani languages

Konul Mammadova

Azerbaijan Technical University. Azerbaijan.

Abstract. There will be no closeness between onomastic phraseologies used in the languages of the English and Azerbaijani peoples, who have different traditions and ethnography living in distant geographical areas. Because the language of each nation has its own onomastic units. But the general concept is almost the same. There are concepts that are the same for all peoples of the world: bad and good; good and evil; friend and foe; war and peace; The concepts of love and hate, religion, and the god are the same for all nations, so the semantics of fixed expressions in both languages are the same. However, the onomastic units in these stable compounds are different. So, despite the ethnopsychological and linguocultural differences between the English and Azerbaijani languages, they do not lack semantic universals.

Keywords: onomastic, phraseology, concept, cognitive, Azerbaijani, English

Article history: received – 13.02.2021; accepted – 20.02.2021

Giriş / Introduction

İngilis və Azərbaycan xalqlarının milli təfəkkürü konseptlərlə müəyyənləşir. Cəmiyyətlə onu əhatə edən real və qeyri-real dünya arasında mövqə tutan konseptual sistem insan təfəkkürünün, idrak və şüurunun, gerçəkliyin və

obyektiv həyatın dildə təəcəssümüdür. Real dünyaya haqqındakı gerçəkliklərin müxtəlif fraqmentlərdən ibarət olur. Bizim ətrafımızdakı anlayışlar-konseptlər haqqındakı biliklərimiz hissələr şəklində var olur. Təfəkkürümüzdə möv-

çud olan hissələr, fraqmentlər bütövlükdə ümumi konseptual sistemi yaradır. Konseptual sistem insan idrakının məhsulu olub eyni zamanda obrazların sistemidir.

Konseptual sisteminin tərkib hissələri məhz konseptlərdir. Xalq mentalitetinin koqnitiv bazasını yaradan konseptlər dünyanın dil mənzərəsini əks etdirir.

Əsas hissə / *Main Part*

Dil vahidləri içərisində frazeoloji birləşmələr konseptual sistemlə ən sıx bağlı olan ifadələrdir. Hər bir frazeoloji birləşmənin arxasında müəyyən bir konsept gizlənilir. Frazeoloji birləşmələr onomastik tərkibli olduqda isə belə ifadələrdə konseptual sistem daha qabarıq şəkildə əks olunur. Onomastik vahid arxasında gizlənen və ya onun vasitəsilə formalaşan bütün konseptlər deyil, yalnız mətnə və məqsədə uyğun olan və ya məlumatı verənə lazım olan konseptlər ötürülür, qalanları isə ümumi obyektədən silinir. Bu prosesin baş verməsi üçün bir neçə koqnitiv mexanizm lazımdır. “Əlaqələndirmə vasitəsilə real hadisə ilə onomastik vahidin ötürə biləcəyi konseptlərdən lazım olanı arasında əlaqə yaradılır. Bu əlaqə adın gizlətdiyi digər konseptləri tamamilə gizlədir. “Qurulma” koqnitiv mexanizmi lazım olan konseptin çatmayan əlamətlərini bərpa etməyə kömək edir. “İnkişaf” koqnitiv mexanizmi isə təqdim edilən konseptin adresatın yaddaşında məzmun və məna baxımından daha da genişlənməsinə və möhkəmlənməsinə kömək edir” [4, s.32].

İngilis və Azərbaycan xalqları fərqli adət-ənənəyə, etnoqrafiyaya malik olduqları üçün dil daşıyıcılarının ifadələrində də yaxınlıq müşayiət olunmayacaq. Bununla belə, hər iki dildəki onomastik frazeologizmlər eyni konseptləri ifadə edir. Bunun da səbəbi odur ki, konseptlər ümumbəşəridir. Cüzi fərqlər olsa da, “yaxşı, pis, dost, düşmən, məhəbbət, nifrət, qorxu, cəsarət” kimi konseptlər bütün xalqlar üçün eyni anlayışı ifadə edir. Konseptlər eyni olsa da, frazeologizmlərin tərkibindəki xüsusi adlar müxtəlif olur. Xüsusi adlar-onomastik vahidlər xalqın milli etnogenezi, milli və dini dəyərləri ilə əlaqəlidir. İngilis və Azərbaycan dillərindəki onomastik frazeologizmlərdə etnopsixoloji, linqvokulturoloji fərqlərlə bərabər, semantik universallar da vardır.

“Eyni semantik sahəyə aid frazeologizmlərin semantik fərqlərini aydınlaşdırmaq frazeolo-

giyanın aktual problemlərindəndir. Məhz bu məsələnin həlli frazeologizmi əmələ gətirən tərkib hissələrindən biri olan obrazın müvafiq konseptin modifikatoru, dəyişdirici olmasını yoxlamağa, müvafiq semantik sahədə semantik diferensiasiyasını söz və müstəqim mənadan fərqli olan bir sıra əsaslar üzrə müəyyənləşdirməyə imkan verə bilər” [11, s.75]. Məhz ona görə də hər bir dildə oxşar semantikaya malik olan müxtəlif frazeoloji vahid ola bilər.

Frazeoloji vahid situativ işarədir. Frazeoloji vahid situasiyanı səciyyələndirən bütün informasiyaları özündə hifz edən dil vahididir. Danışanın informasiyaya emosional münasibəti, informasiyanın dərki və s. frazeoloji vahidlərdə əks olunur. “Frazeoloji vahidin mənası konseptual strukturdur. Həmin konseptual struktura konsept yaradan semantik, praqmatik və kulturoloji səciyyəli əlamətlər toplusu daxil olur. Frazeoloji konsept vahidin özünəməxsus mənasını şərtləndirən motivləşmədir. Obraz idioma unikalıq verən əsasdır. Məhz bu baxımdan dildə bir konsept üçün bir sıra frazeoloji vahidlər olur” [2, s.8].

Koqnitiv dilçiliyin əsas anlayışı olan konsept dil daşıyıcılarının əşya və yaxud hadisə haqqında yaranan təsəvvürdür. Bu maraq dilçilərin dünyanın dil mənzərəsini yaratmaq məqsədi ilə müasir dillərin və mədəniyyətlərin milli xüsusiyyətlərini öyrənmək arzuları ilə izah oluna bilər. Dünyanın dil mənzərəsi isə “...dildə əks olunan dünya haqqında biliklər və yeni biliklərin alınması və şərh” [10, s.15] kimi təqdim oluna bilər.

Koqnitiv dilçiliyin əsas elmi strukturu dildə kodlaşmış, bir çox milli təsəvvürlərlə bağlı olan anlayışlar təşkil edir. Dünyanın dil mənzərəsinə nəzər saldıqda bu mənzərənin ətraf aləmin və onu anlamağın xüsusiyyətini müəyyənləşdirən konseptlərdən ibarət olduğunu müşahidə edirik. Müasir dünyanın mənzərəsini ifadə edən bu termin milli mentalitet adlanır. Bu isə o de-

məkdir ki, "...mədəniyyətin insan şüurundakı ilk əsas özəyi konseptdir. Anlaşıqdan fərqli olaraq konseptlər yalnız düşünülmür, o həm də duyulur. Onlar həcmsiz, xalis mənadır" [13, s.85]. Buradan o nəticəyə gəlmək olur ki, insanların xarici aləmi dərk etməsində konseptlər xüsusi rol oynayır.

Dil daşıyıcılarının dərk etmə fəaliyyəti mövcuddur ki, bu da konseptualizasiyadır. Konseptualizasiya gerçəkliyin koqnitiv dərk edilməsi olub, insan təcrübəsinin məzmununa hədəflənir. Konseptlər hadisə və əşyaların təxəyyüldə əksidir ki, bu da öz növbəsində onların haqqında müəyyən təsəvvürlərin yaranmasına şərait yaradır. "İnsan təxəyyülünə verilmiş bütün konseptual representasiyaların cəmi konseptual sistem və ya gerçəkliyin konseptual mənzərəsi adlanır" [1, s.191]. Fikrimizi başqa şəkildə ifadə etməli olsaq, demək olar ki, konsept mədəniyyətin mikro modelidir. Konsept mədəniyyətə yaradır və mədəniyyət vasitəsi ilə inkişaf edir. Mürəkkəb quruluşa malik olan konsept mədəniyyət və tarixi etimoloji faktorlara aid edilir.

İngilis və Azərbaycan dillərindəki frazeoloji birləşmələrin koqnitiv əsası təhlil zamanı üzə çıxarılır. Konsept frazeoloji birləşmənin tərkibində semantik və semiotik fundamentini yaradır. Dil vahidi olan frazeoloji vahidin əsasını konseptin bir hissəsi təşkil edir. Frazeoloji vahidin hansı konsepti əks etdirməsində milli şüurun böyük rolu var.

Xüsusi isimlər frazeologiyada mühüm rol oynayaraq bu sabit dil vahidlərində koqnitiv yanaşmanı əks etdirir. Frazeoloji birləşmələrdə əks olunan onomastik vahidlər konseptlərin əks olunmasında birbaşa rol oynamasa da, sabit birləşmədə emosionallığın, ekspressivliyin güclənməsində aparıcı rol oynayır. Məsələn, *an/one's Achilles' heel* - kiminsə zəif nöqtəsi; *as pleased as Punch* - nə üçünsə sevinmək, xoşbəxt olmaq; *a smart Alec* - başqalarını tənqid edən; *Hobson's choice* - seçmə şansı olmamaq; *a flash Harry* - özündən razı kişi; *a Nosy Parker* - başqalarının işinə burnunu soxan adam; *a doubting Thomas* - şübhəcil insan; *an Aunt Sally* - 1) hamının tənqid etdiyi insan; 2) pis olan fikrin yaxşı tərəflərini görmək üçün aparılan müzakirə. (English idioms (J.Seidl W.McMordie); *(as) happy as Larry* - çox

xoşbəxt; all my eye (and Betty Martin) - cəfəngiyyət; *Jekyll and Hyde* - (ikiüzlü adam); *Job's comforter* - qaş düzəltmək əvəzinə göz çıxarmaq; *rob Peter to pay Paul* - borc alıb, borc ödəmək; Əlinin papağını Vəlinin başına qoymaq və s.

Ən müxtəlif struktur formalarında özünü göstərən frazeoloji birləşmələr, o cümlədən, onomastik vahidlərin bilavasitə iştirakı ilə yaranan frazeoloji birləşmələr dil daşıyıcılarının həyati və xarici aləmə münasibətlərini özündə əks etdirir. Yəni, "Frazeolojişmə baş verirsə, deməli, xalqın kütləvi şüuru nəyisə seçir, nəyəsə xüsusi diqqət verir" [3, s.39]. Xalqın şüurunda yer almış, dilində əks olunan konseptlərin heç də hamısı müsbət yönlü olmur. İngilis və Azərbaycan dillərinin frazeoloji fondunda yaxşı, dost, sevgi, sülh, məhəbbət konsepti kimi, pis, şər, düşmən, müharibə konseptlərini də ifadə edən və tərkibində onomastik vahidləri hifz edən sabit birləşmələr yer alır. Hansısa konsept frazeologiyada öz əksini tapırsa, deməli, xalqın gözündə bu konseptin əks olduğu anlayışlar, faktlar nümunəvi və dəyərli faktlardır.

İngilis və Azərbaycan dillərindəki frazeoloji vahidlər milli xüsusiyyətlər daşımaqla bərabər, həm də məcazlığa və üslubi rəngarəngliyə malik olurlar. Məhz bu baxımdan da, frazeoloji vahidlərin tərcüməsi həmişə çətinliklər yaradır. Heç bir linqvistik lüğətdə frazeoloji birləşmələrin bir dildən digər dilə tərcüməsi dəqiqliklə verilə bilməz. Məhz buna görə də frazeoloji birləşmələrin bir dildən digər dilə tərcüməsində yalnız onların ekvivalentlərindən istifadə etmək lazımdır. Lakin bu ekvivalentlərdə onomastik vahidlərin ümumi məzmunu, semantikasi olduğu kimi qalır. "Frazeoloji vahidlər dilin ikinci dərəcəli nominasiya vahidləri olaraq, işarələnən ekspressiv münasibət bildirən vasitədir. Beləliklə də, frazeoloji vahidlər müasir dilçiliyin maraq mərkəzində yerləşir" [8, s.14].

Hər bir deyimin, frazeologizmin arxasında müəyyən semantika, konsept dayanır və bu semantikanı müəyyənləşdirmək o qədər də asan olmur. Belə ki, "İngilislər *Hobson's choice* (heç bir seçimin qalmamışdır) ifadəsini işlədərkən bilmirlər ki, *Hobson* at saxlayan bir adamın soyadı olmuşdur və o, öz müştərilərinə

sərbəst surətdə at seçməyə imkan verməmişdir” [6, s.265]. Müasir ingilis dilində intensiv şəkildə işlədilən onomastik frazeologizmlərdən “*David and Jonathan*”, “*Damon and Pythias*”, “*Pilades and Orestes*” ifadələri möhkəm dost olan, aralarından su keçməyən insanlar haqqında işlədilir. Qeyd etdiyimiz onomastik frazeologizmlər ingilis dilində dostluq konseptini əks etdirir.

Əslində konseptin tərkibi obyektlərin və ya gerçəklik hadisələrinin müxtəlif tərəflərinin xarakteristikasını differensial surətdə əks etdirən xüsusi konseptual əlamətlərin yığımindan təşkil olunur.

Koqnitiv-konseptləri hər iki dildəki onomastik frazeologizmlərin tərkibindəki müxtəlif tematik mənalı onomastik vahidlər vasitəsilə aktivləşir. “...dünyanın müxtəlif xalqlarında insanların həyatının obyektiv qanunauyğun şərait ilə əlaqədar olan bir sıra ümumi anlayışlar mövcuddur. Məlum olduğu üzrə xalq ən yaxşı mənəvi keyfiyyətləri – vəfalı, vicdanlı olmağı, əməksevərliyi, dostluq və yoldaşlığı, cəsarəti və təvazökarlığı təqdir etdiyi halda, insanın qəbahətlərinə, yalançılığa, boşboğazlığa, oğurluğa, axmaqlıq və qorxaqlığa öz nifrətini bildirir” [5, s.62].

Bütün bu xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, hər iki dildəki onomastik frazeologizmləri müxtəlif konseptləri ifadə etmək baxımından belə təsnif edə bilərik:

1. Tarix konsept daşıyan onomastik frazeologizmlər: *Nadiri taxtda görüb*, *Nikolayı qundaqda*; *Draconion Laws* (b.e.ə. mövcud olmuş yunan qanunvericisi Drakonun sərt qanunlarına işarədir); *a Sisyphean labor* (boşuna əmək sərf etmək anlamında işlənir. Qədim yunan hökmdarı Siseronun adı keçir) və s.

2. Dini konsept daşıyan onomastik frazeologizmlər. Dinlər vasitəsilə təqdim olunan mənəvi sistem dəyərlər silsiləsi qədim insanda olmayan özünə inam hissi yaradır və bununla da konseptin semantikasi genişlənir. İstər ingilis, istərsə də Azərbaycan dillərində dini konsepti əks etdirən onomastik frazeologizmlər daha ağır çəkiyə malikdir. Çünki bu tip frazeoloji birləşmələrə biz dini kitablarda da rast gəlirik. Bu haqda G.Sadıqova yazır: “Tövrat, İncil və Quranda eyni peyğəmbərlərin adı çəkilir: Adəm, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Davud,

Süleyman və b. Ona görə də, tərkibində bu adlar olan frazeoloji birləşmələri Bibliya və Quran mənşəli frazeologizmlər adlandırmaq olar. İslam dinində ilk peyğəmbər Adəm hesab olunur. Onun adı fransız, Azərbaycan və rus dillərində bir çox frazeoloji birləşmənin tərkibində işlənir. Adəm dünyada yaradılmış ilk insan hesab edildiyindən, onun adı ilə bağlı olan frazeoloji ifadələrdə də qədimlik konnotasiyası vardır” [12, s.30]. Məsələn, *Adəmdən Xatəmə*, *Süleymanın müdrikliyi* və s.

Bəzi mülahizələrə görə, bu frazeologizmin Azərbaycan variantında ilk peyğəmbər Adəm və sonuncu peyğəmbər Məhəmməd Əleyhis-səlam nəzərdə tutulur. Bu cəhət də maraqlıdır ki, tərkibində Adəm, İsa, Məhəmməd, Süleyman, Nuh kimi müqəddəslərin adları hiifz olunan frazeoloji birləşmələrə demək olar ki, bütün dillərdə, o cümlədən ingilis, rus, fransız, Azərbaycan dillərində də rast gəlirik.

Nümunələrə nəzər salaq: *Avazın yaxşı gəlir, oxuduğun Quran olsa; Qurani yarpaq-yarpaq yiyir, yalanı başdan aşır; Çox danışmaq Qurana yaraşar; Halva, plov yalandı, öliyə qalan Qurandı; Həmişə Şaban, bir dəfə də Ramazan; Qarınıkı Qurandan keçib; Əl tutmaq Əlidən qalıb; Altmış yaşında qoca, indi yollanır Həccə; Bəhs ilə Həccə gedən yorular yolda qalar; Bəylə Haca gedən çöllərdə sərgərdan qalır; Dəvə Məkkəyə getməklə hacı olmaz;*

Təbii ki, əgər Azərbaycan dilindəki dini konseptli onomastik frazeologizmlər İslam dini ilə bağlı olduğu, Qurandan götürüldüyü halda, ingilis dilindəki dini konseptli frazeologizmlər Bibliyadan alınmış və xristian dini ilə əlaqədar ifadələr olacaq. Ümumiyyətlə, ingilis dilindəki dini konseptli onomastik frazeologizmlərin böyük bir qismi Bibliyadan, Tövratdan alınmış sabit ifadələrdir və digər frazeologizmlərlə müqayisədə çoxluq təşkil edirlər. İngilis dilində dini leksik vahidlər olan *İuda* xəyanətin, *Avel (Habil)* – günahsızlığın, *Foma* isə inamsızlığın, inadkarlığın simvoludur. Bütün bunlar onomastik frazeologizmlərdə yer almışdır. Məsələn, *St. Nicholas' clerks*. Maraqlıdır ki, Skandinav və Şotland mifologiyasında Nikolas-zalım kimi xarakterizə olunur. *Abraham men, the mark of Cane, doubting Thomas* (“İnadkarcasına bir şeyə şübhə edən insan “haqqında deyilir), *drive*

like Jehu (İuda kimi çox tez yerimək), Pilate's question, Noah's Ark, Abraham's bosom, Belshazzar's (Balthazar's) feast, The mark of Cain, To play Lazarus, Job's comforter, Judas colour, To appeal to Caesar, To sham Abraham, Pilate's question, a Juda's kiss (riyakarlıqla sevgi və dostluğun təzahürü kimi gizlənmiş xain bir hərəkət haqqında işlədilmiş ifadə); the apple of Sodom (aldadıcı görünüş), Abraham's bosom – (önlərin səltənətində salehləri gözləyən təhlükəsizlik); as old as Methuselah (qoca kişi), The Apple of Sodom (gözəl, lakin çürük meyvə); The old Adam (insan yaradınışdan günahkardır); as beautiful as Lucifer (Lysifer kimi gözəl) və s.

3. Mifoloji konsept daşıyan onomastik frazeologizmlər. Miflər dünyanın dərkə və informasiyanın zaman ərzində verilməsi vasitəsidir. Bu zaman ümumi, xüsusi vasitəsilə ifadə olunur, xüsusi isə onu strukturlaşdıran elementlər kimi çıxış edir. Miflərin konkret məzmunu informativ, sığındırıcı, qoruyucu səciyyə daşıyır, lakin buna baxmayaraq, dünyanın dərkə prosesində zəruri olan praqmatik nüvəni mühafizə edir. İngilisdilli ölkələrin onomastikası bu ölkələrdə yaşayan xalqların tarixi, adət-ənənələri ilə yanaşı, onların mifoloji dünyasının da izlərini saxlamışdır. Dini-mifoloji baxışlar həm antroponimlərdə, həm də toponimiyada öz əksini tapmışdır. Britaniyada yaşayan bütün xalqların - keltlərin, anglo-saksonların və digərlərinin mənəvi mədəniyyətini əks etdirən adlar arasında antroponimlər xüsusi yer tutur. Bu adların bir qismi müdriklik, müqəddəslik, etiqad Aethelbeald – müdrikləri sevmək və digər din məhfumları ifadə edir [7, s.123]. Bu tipli frazeologizmlər bir çox hallarda dil daşıyıcılarının emosionoloji xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq fərqli semantik xüsusiyyətlərə malik ola bilirlər. Yəni bir çoxunun etimologiyası eyni olsa da, müxtəlif dillərdə olan antroponimik frazeologizmlər fərqli konnotasiyalarda işlənir. G.Sadıxova bildirir ki, Nuh peyğəmbərin obrazı fransız dilində içki və sərxoşluqla əlaqələndirilir. Azərbaycan dilində isə “Nuh” obrazı qədimlik, köhnəlik anlayışları ilə simvolizə olunur. Məsələn, Nuh əyyamında – çoxdan, qədim zamanlarda; Nuh əyyamından qalmış – köhnə, qədim. Tövrata əsasən, Nuh peyğəmbər 950

yaşında rəhmətə gedib, bununla bağlı, Azərbaycan dilində daha bir frazeologizm yaranıb: Nuh ömrü; “Nuh deyir, peyğəmbər demir” deyimi isə tərs, inadkar adam haqqında deyilir. Mifoloji nümunələrə nəzər salaq: *Damokl qılıncı, Gülüstani bağı İrəm, the sword of Damocles, the Gordian knot, the thread of Ariadne, Augean stables* və s. [12, s.31]. V.V.Yevsukov yazır: “Real, rəngarəngliyə baxmayaraq, müxtəlif xalqların mifoloji mənzərəsi bir çox hallarda oxşardır. Çox az hallarda oxşarlıq mədəniyyətlər arasında əlaqə ilə izah olunur. Buradan belə nəticəyə gəlmək olur ki, dərkətmə lap başlanğıcdan ümumi magistral yollarla hərəkət etmişdir” [9, s.5].

4. Ədəbiyyat konsepti daşıyan onomastik frazeologizmlər. Bildiyimiz kimi, frazeoloji ifadələr əsasən bədii üslubda işlənir. Bədii üslubun əsas xüsusiyyəti olan məcazlaşma frazeologizmlərin yaranmasına rəvac verir. Dildə öncədən yaranmış frazeologizmlər bədii əsərlərdə işləndiyi kimi, sənətkarlar özləri də frazeoloji birləşmələr yaradırlar. Bədii ədəbiyyat yaradıcılarının yaratdığı sabit ifadələr sonralar xalq danışığı dilinə keçərək orada hiş olunurlar. Bədii ədəbiyyatda yaranmış frazeologizmləri ədəbiyyat konsepti adı altında ümumiləşir. İngilis və Azərbaycan dillərində də bu tipli onomastik frazeologizmlərə rast gəlirik. İngilis dilində V.Şekspirin yaratdığı onomastik birləşmələr bir cərgə təşkil edir. Məsələn: *Curled darlings* (“Otello”), *A Daniel come to judgement* (“Venetsiya taciri”); *Hamlet with Hamlet left out* (“Hamlet”). Azərbaycan dilində nağıl və dastan personajları özləri də frazeologizmlərin içerisində işlənirlər. Məsələn: *Çünki oldun dəyirmançı, Çağır gəlsən dən, Koroğlu, Ələddinin çırağı; Kərəm kimi yanmaq* sabit onomastik ifadələri misal göstərmək olar.

Biz burada ən çox rast gəldiyimiz konseptlərdən bəhs etdik, lakin hər iki dildə *dostluq* konseptini ifadə edən – “David and Jonathan”, “Damon and Pythias”, “Pilades and Orestes” onomastik frazeologizmləri; *kasıblıq və zənginlik* konseptini ifadə edən – “as poor as Lazarus; as poor as Job” kimi ifadələrə də rast gəlinir. Bu konsepti ifadə edən onomastik frazeologizmlər bədii ədəbiyyatda aktiv şəkildə işlənir.

Nəticə / Conclusion

Araşdırmamızdan bu nəticəyə gəldik ki, dildəki bütün leksik vahidlərin arxasında konseptlər dayanır. Lakin konseptlər dildə daha çox hallarda frazeoloji birləşmələrdə təcəssüm edir. Frazeoloji birləşmələr hərfi mənada heç bir konseptual mahiyyət ifadə etmir. Bu dil vahidləri dil daşıyıcılarının nitqində konseptual semantika ifadə edir. Yəni, ətraf mühit və dünya haqqındakı bilgiler məhz dildə xüsusi işarələr

formasında kodlaşdırılır. Bu isə artıq dilçiliyin yeni istiqaməti olan koqnitizmdir. Dilin bütün səviyyələrinin vahidləri koqnitiv təhlilə cəlb oluna bilər. İngilis və Azərbaycan dillərindəki onomastik frazeologizmlər semantik cəhətdən müxtəlif milli-mental xüsusiyyətlərə malik olsalar da, onların hamısı universal konseptlərə malik olur.

Ədəbiyyat / References

1. Abdullayev Ə. Aktual üzvlənmə mətn və diskurs. Bakı: Zərdabi LTD MMC NPM, 2011.
2. Ağayeva R. Frazeologizmlərin formalaşmasında ekstralingvistik amillərin rolu. Fil.f.d. Diss. Avtoreferatı. Bakı, 2016.
3. Babaşova G. Azərbaycan dilində predikativ quruluşlu frazeoloji vahidlər. Fəl.dok. Diss. Bakı, 2016.
4. Əliyeva D. Türkdilli şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrində onomastik vahidlər. Fil.e.d. Diss. Avtoreferatı. Bakı, 2018.
5. Əlizadə Z. Azərbaycan atalar sözlərinin həyatı. Bakı: Yazıçı, 1985.
6. Qurbanova F. İngilis və alman antroponimlərinin lingvistik xüsusiyyətləri. Bakı: Elm və təhsil, 2010.
7. Onions S.T. Oxford Dictionary of English Etymology. Oxford, 1985.
8. Salayeva F. XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan dilçiliyində frazeologiya nəzəriyyəsinin inkişafı. Fil.f.d. Diss. Avtoreferatı. Bakı, 2013.
9. Евсюков В.В. Мифы о вселенной. Новосибирск: Наука, 1988.
10. Пименова М.В. Языковая картина мира. Кемерово: Кем ГУКИ, 2011.
11. Рахштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. М.: Высшая школа, 1980.
12. Садыхова Г. Фразеология, восходящая к Библии и Корану (на материале французского, азербайджанского и русского языков). Bakı: Elm və təhsil, 2004.
13. Середина О.Е. Тендерные отношения в английских фразеологизмах // Сб. ст. Studia Lingüistica. Вып. 9. Когнитивно-прагматические и художественные функции языка. СПб.: Тригон, 2000.

Когнитивный анализ ономастической фразеологии английского и азербайджанского языков

Кёнуль Мамедова

Азербайджанский Технический Университет. Азербайджан.

Резюме. Не наблюдается близости между ономастической фразеологией, употребляемой в языках английского и азербайджанского народов с разными традициями и этнографией, проживающих в отдаленных географических районах. Потому что в языке каждой нации

есть свои ономастические единицы. Но общая концепция почти такая же. Есть понятия, общие для всех народов мира: зло и добро; плохое и хорошее; друг и враг; война и мир; понятия любви и ненависти, религии и бога одинаковы для всех народов, поэтому семантика фиксированных выражений в обоих языках одинакова. Однако ономастические единицы в этих стабильных соединениях различны. Итак, несмотря на этнопсихологические и лингвокультурные различия между английским и азербайджанским языками, они не лишены семантических универсалий.

Ключевые слова: ономастика, фразеология, концепт, когнитивный, азербайджанский